

DONA I LEGISLACIÓ A LA CATALUNYA DEL SEGLE XVIII. PROCESSOS DE SEPARACIÓ MATRIMONIAL

Isabel Pérez i Molina

La dona i el dret a Catalunya al segle XVIII

És evident, que malgrat la revifalla que ha tingut la història de la dona durant els últims temps en el nostre país, els treballs dedicats al tema són encara limitats, sobretot si ens cenyim a l'època moderna. Més difícil ens és encara disposar d'estudis sobre les dones a Catalunya al llarg dels segles XVI al XVIII, perquè podríem assegurar que aquests tipus de treballs tot just comencen a fer-se'n ara. Entre els ja fets hauríem de citar els treballs de Montserrat Carbonell, Dolors Ricart i Antoni Gil, entre d'altres(1). En els darrers anys ha estat important la tasca feta pel Seminari de Estudios de la Mujer de la Universitat Autònoma de Madrid, amb les Jornades d'Investigació Interdisciplinària, així com treballs globals com els tan coneguts de Mariló Vigil o de Carmen Martín Gaité(2). També cal destacar, a Catalunya, el treball dut a terme pel Centre d'Investigació Històrica de la Dona, que es va materialitzar en el Primer Col.loqui d'Història de la Dona, amb el subtítol "De la casa a la fàbrica. Segles V-XX", celebrat a l'octubre del 1986. L'esforç fet pel CIHD s'ha traduït en l'organització d'un curs de Post-Grau i un Master sobre les dones al llarg de la Història.

Tanmateix, si acotem més el marc d'estudi, fixant-nos en aspectes més concrets, com és ara el Règim jurídic, l'educació, el treball, la vida quotidiana, la família, la literatura, la cultura, etc., la manca d'estudis és molt més evident, encara que hem de constatar l'existència d'un interès creixent per aquests temes per part de les/els historiadores/ors, i que s'estan materialitzant en

- 1.- Els estudis realitzats per M. CARBONELL I ESTELLES s'han materialitzat en diversos articles com el publicat conjuntament amb M. NASH i M. RIVERA sota el títol "La storia delle donne en Spagna", *Quaderni Storici* n.3, (1986), pp. 209-221. D. RICART I SAMPIETRO presentà la seva tesi de llicenciatura amb el títol: *El discurs eclesiàstic al voltant del món femení a la Catalunya del segle XVIII*, Universitat de Barcelona, 1986. Ambdues historiadores, juntament amb R. SOLE I SOLE, han col·laborat en l'elaboració de la part d'Història Moderna de l'obra dirigida per M. NASH: *Més enllà del silenci. La veu de les dones a la Història*, Barcelona, 1988. També molt interessant i més a prop del tema que toquem aquí és la tesi de llicenciatura d'A. GIL AMBRONA: *El matrimonio catalán entre 1565 y 1650: Régimen jurídico y fracaso conyugal en la Diócesis de Barcelona*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1984.
- 2.- M. VIGIL: *La vida de las mujeres en los siglos XVI y XVII*, Madrid, 1986; C. MARTIN GAITE: *Usos amorosos del dieciocho en España*, Barcelona, 1981.

l'inici de treballs d'investigació específics i molt interessants. En concret, properament es presentarà la tesi doctoral de Montserrat Carbonell, amb el títol *Pobresa i beneficiència a la societat preindustrial: la Casa de Misericòrdia de Barcelona en el segle XVIII*. L'interès d'aquest treball radica en què l'autora estudia les relacions de poder i l'evolució de l'espai a la Casa de Misericòrdia en funció del gènere; és a dir, les formes més subtils i més clares que permeten establir elements genèrics diferenciadors.

En el camp del dret i la legislació en relació amb la dona és molt poc el que s'ha fet. Subratllem la importància d'un recull d'articles publicats pel Seminario de Estudios de la Mujer, ja mencionat, i també obres publicades com la de L. Gómez Morán, i articles com el d'Enrique Gacto. Sobre Catalunya hem de citar Antoni Gil, que ha estudiat el processos judicials de separació matrimonial als segles XVI i XVII, i articles com els de Roser Solé i Eva Serra(3).

Específicament del segle XVIII no trobem treballs. D'altra banda, no podem oblidar que el marc essencial en què es desenvolupa la vida de les dones és la família, i que llur posició en el si d'aquesta és un element conformador de la seva personalitat jurídica. Per tant, els estudis sobre la família són molt valuosos per a conèixer aspectes jurídics que afecten les dones, com són els referents al matrimoni(4).

L'estudi de la dona i el dret a Catalunya durant el segle XVIII s'enfronta a una sèrie de problemes. En primer lloc trobem els relatius a aquells derivats de les fonts del dret. Els juristes, com Berni i Català o Antoni Mujal i Gibert, i també José Finestres, estan molt influenciats pels aconteixements polítics del segle XVIII derivats de la Guerra de Successió, i mostren a les seves obres més una tendència ideològica per materialitzar la praxis jurídica que no pas la realitat d'aquesta praxis. Per exemple, Mujal, catedràtic de Cervera el 1774, advoca per l'aplicació de l'anomenat dret comú, d'origen castellà, per la qual cosa trobem juristes que recomanen que no s'apliqui el dret civil català en cap cas, juntament amb d'altres que actuen al contrari. El problema del conflicte i l'aplicació pràctica de la legislació reial i la tradicional del dret civil català ha estat objecte de discussió, sense que estigui encara prou aclarat(5).

En el cas de la Novíssima Recopilació, per exemple, sabem que en tot cas només van aplicar-se a Catalunya aquelles lleis que es promulgaren a partir del Decret de Nova Planta, però no sabem fins a quin punt va haver-hi una aplicació real d'aquestes. Hauríem de contrastar l'obra dels juristes catalans del segle XVIII i anteriors, les constitucions del segle XVII, i la legislació de la corona, amb el material procedent de la praxis jurídica: processos referents a conflictes respecte del matrimoni, sentències sobre reclamacions de la legítima per part de les dones, renúncia a la legítima per atribució de dot, reclamacions de la quarta marital o quarta vidual, etc. Tot just comencem a fer-ho ara. En aquest aspecte és interessant estudiar a fons l'obra de Joan Pere Fontanella, especialment la seva *De Pactis Nuptialis sive Capitulis Matrimonialis Tractatus*,

- 3.-Estudis a nivell peninsular: VVAA: Ordenamiento jurídico y realidad social de las mujeres. Siglos XVI-XIX, Seminario de Estudios de la Mujer, Universidad Autónoma de Madrid, 1983; també L. GÓMEZ MORAN: La mujer en la Historia y en la legislación, Madrid, 1979. Sobre Catalunya. A. GIL: El matrimonio catalán..., R. SOLE: "Família i societat a Catalunya a les darreries del segle XVIII: els casos de dispensa matrimonial de la Diòcesi de Barcelona" Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, 1984. E. SERRA: "La violència sobre la dona en la societat rural catalana del segle XVII", comunicació presentada a Encontre de treball sobre Història de la Dona, Universitat Autònoma de Barcelona, Juny 1983. E. GACTO: "Entre la debilidad y la simpleza. La mujer ante la ley" dins Història 16, n.145, (1988), pp. 24-32.
- 4.- Sobre la família tenim els estudis que s'han fet a nivell nacional i els clàssics europeus: VVAA: La familia en la España Mediterránea, Barcelona, 1987; J.L. FLANDRIN: Orígenes de la familia moderna, Barcelona, 1979, entre d'altres del mateix autor; P. LASLETT i R. WALL: Family forms in History Europe, CUP, 1985. E. SHORTER: The Making of the Modern Family, New York, 1975.
- 5.- J.M. GAY ESCODA: "La gènesi del Decret de Nova Planta a Catalunya", Revista Jurídica de Catalunya,(1982), pp. 7-384.

que, segons afirma Santiago Sobrequés, és el llibre més important que s'ha escrit sobre la matèria i va ésser objecte de moltes edicions des del 1612(6). El dret local també ens podria donar llum sobre elements del dret de família que no apareixen a altres fonts mencionades. Estem pensant, per exemple, en els Costums de Tortosa, publicats i estudiats a finals del segle XIX per Bienvenido Oliver i Esteller(7).

Els conflictes entre els tribunals civils i eclesiàstics conformen un altre problema. La delimitació de les competències no estan clares. Segons V. Fernández i Maria Victòria López-Cordón, l'Església tindrà competència gairebé exclusiva en matèria matrimonial a partir de Trento. La doctrina emanada de Trento es consolida amb el *Corpus Iuris Canonici* del 1582. A Catalunya fou important el Concili Provincial de Tarragona i la impressió, per part del bisbe de Barcelona, l'any 1569, del *Ordinario Barcinonense*, llibre per capellans que ajuda a la difusió de la doctrina tridentina (8). Antonio Gil fa una delimitació de competències, però també reconeix que malgrat les normes al respecte, són camps difícils de deslligar i que ens trobem moltes vegades en casos en què s'han creuat les accions d'un i altre tribunal(9). Hi ha un consens i un paral·lelisme entre pensament secular i religiós no exempt de conflictes quan penetrem en els procediments concrets.

Discriminació legal entorn a les dones

Hem dit que el marc d'acció delimitat per a les dones és la família. Conseqüentment, les conceptualitzacions que es facin a la societat moderna sobre elles es faran en funció d'aquesta realitat. Si ens apropem a les obres dels moralistes i juristes, observarem que els models que elaboren coincideixen en dividir les dones en solteres, casades, vídues i monges. Ramon L. Dou i Bassols diferencia les dones casades de les no casades, i Joaquín Escriche fa la següent definició de dona: "Esta voz abraza en general las solteras, las casadas y las viudas. Bajo el nombre de muger, dice la ley se entienden todas desde la soltera mayor de 12 años...". Mariló Vigil opina que aquesta divisió és més encertada que la relativa a la professió del pare o del marit, degut a les relacions de poder que s'establien en el si de la família i que unia les dones sota un mateix paràmetre malgrat que el factor classe no deixi de ser un factor decisiu (10).

La dona manté una personalitat jurídica disminuïda, en raó de la tradició derivada del dret baix-medieval (11). Dou i Bassols tracta les dones en el to paternalista típic dels il·lustrats espanyols, que moltes vegades es reflexa en un discurs contradictori: "...por lo regular en lo que mandan las leyes el sexó masculino se extiende al femenino o le comprende (...). Esto debe

- 6.- S. SOBREQUES I VIDAL: Història de la producció del dret català fins al Decret de Nova Planta, Girona, 1078, pp. 82-83.
- 7.- B. OLIVER I ESTELLER: Historia del Derecho de Cataluña, Mallorca y Valencia, código de las costumbres de Tortosa, Madrid, 1876-1878.
- 8.- V. FERNANDEZI I M. V. LOPEZ-CORDÓN: "Mujer y régimen jurídico en el Antiguo Régimen: una realidad disocia da: dins VVAA: Ordenamiento jurídico..., pp. 13-37. A. GIL: El matrimonio catalán..., pp. 28-39.
- 9.- A. GIL: El matrimonio catalán..., p. 25.
- 10.- R.L. DOU I BASSOLS: Instituciones del derecho público general de España con noticia particular de Cataluña, y de las principales reglas de gobierno en cualquier estado. Madrid, 1800-1803. L'obra de Dou, canonge ardiaca del Vallés de la Santa Església Catedral de Barcelona, consta de nou volums. El primer fou publicat l'any 1800. J. ESCRICHE, magistrat honorari de l'Audiència de Barcelona, mostra, mig segle més tard que hi ha hagut pocs canvis quant a la concepció de les dones pels juristes: Diccionario razonado de legislación y jurisprudencia, Madrid, 1847, pp. 625-627. M. GIL: La vida de las mujeres..., p. 17.
- 11.- Sobre l'estatus jurídic de la dona baix-medieval, vegeu: VVAA: Las mujeres medievales y su ámbito jurídico, Seminario de Estudios de la Mujer, Universidad Autónoma de Madrid, 1983.

notarse para muchos efectos de derecho público(...): no tiene razón esta regla, quando hay razon de coartar la inteligencia al sexô masculino”; de dret públic “debe obrar la diversidad insinuada de ocupaciones de hombre y muger todas útiles al estado” (12).

En virtut de l'anomenada disminució de la capacitat jurídica femenina, la dona podia al·legar a favor seu el desconeixement del dret o *Imbecillitas seu fragilitas sexus* (13). Hom pot creure que, d'aquesta manera, les dones podien gaudir, en cas de delictes, de penes més lleugeres que els homes, però no sabem fins a quin punt s'aplicava aquest principi, ni tampoc els seus possibles límits. Estudis més aprofundits dels aldarulls populars, on les dones van tenir un paper protagonista i també foren castigades, probablement donarien llum sobre la qüestió. Dou i Bassols no és molt explícit al respecte quan diu: “...han de tratarse con alguna indulgencia las mugeres por la delicadeza de su complexiôn, y por la fuerza del rubor, sumamente natural en su sexô: por estas circunstancias quedará la muger con menos pena igualmente o más castigada, que un hombre de la misma clase...”, però “...no se debe entender, quando la malicia de la muger es tanta como suele suceder algunas veces que le haga cometer delitos atroces, que excedan la debilidad de su sexô, en cuyo caso deben ser tratadas del mismo modo que los hombres”. Dou cita a Pere d'Amigant, el qual, en la seva *Complicatio Practicalis* afirma que a Catalunya els delictes castigats amb pena de galera són substituïts si les rees són dones per condemna en una casa de reclusió i penitència “que por lo regular en todas partes se suele llamar galera o casa de galera”. En cas de pena de mort “no se degüellan ni se descuartizan” i les condemnes greus no s'apliquen en dones embarçades fins després del part (14). La dona no podia ésser presa per deutes, però hem de recordar que també estava limitada la seva capacitat de contractar o gestionar negocis, i tampoc podia tenir càrrecs públics. Només les dones solteres majors de 25 anys que no estiguessin sota pàtria potestat podien contractar; i també hi ha més llibertat per regentar negocis, especialment per les vídues, a partir de la Reial Cèdula del 1784 donada per Carles III, i més tard, per la del 1790.

La dona tampoc podia ésser testimoni als testaments, encara que pogués testar. Segons Dou i Bassols, aquest és un punt del dret civil català “debiendo derivarse este derecho de los tiempos antiguos, en que se hacian los testamentos en los comicios ó cortes, á que no podian concurrir las mugeres...”.

Hi ha legislació diferencial segons l'estat civil. L'estatus jurídic de la casada és inferior al de la soltera no subjecte a pàtria potestat o al de la vídua, si té recursos econòmics. Les esposalles s'han de fer amb el consentiment patern. A Castella es coneixen una sèrie de disposicions destinades a castigar les parelles que es casessin sense aquest permís. Les filles podien ésser desheretades. Carles III promulgà una pragmàtica en aquest sentit l'any 1776 (15).

Dou evoca a Sant Pau tot dient que “las mugeres estén sujetas a sus maridos como al Señor, porque el marido es cabeza de la muger como Christo es cabeza de la iglesia...”. El marit té l'obligació de sustentar la dona i la família i “debe influir el marido, manejando todas las cosas con prudencia, en que la muger cumpla con las obligaciones de casada, que diremos serle propias”. S'al·ludeix als avantatges que la llei dóna als casats degut a la seva utilitat per la nació: per exemple, des del 1770 els homes casats s'eximeixen del servei a l'exèrcit i tenen avantatges fiscals (16).

12.- R. DOU: Instituciones del derecho..., vol. I, pp. 95 ss.

13.- E. GACTO: “Entre la debilidad y la simpleza...”, pp. 25-26.

14.- R. DOU: Instituciones del derecho..., vol. VII, pp. 125 ss.

15.- E.G. FRIEDMAN: “El estatus jurídico de la mujer castellana durante el Antiguo Régimen”, dins VVAA: Ordenamiento jurídico..., p. 43.

16.- R. DOU: Instituciones del derecho..., vol. I, pp. 99 ss.

Quant als drets econòmics de la dona casada, existeix una certa protecció dels seus béns, separats dels del marit. El dot ve a ésser com una seguretat econòmica que té la dona en cas de quedar-se vídua. És la seva aportació al matrimoni, i el marit l'ha d'administrar però no el pot "enajenar". En cas de casar-se sense dot, el mateix marit pot dotar la dona. Les arres o donació propter nuptias és l'aportació de l'home al matrimoni, i queden en possessió de la dona. El dot sempre reverteix als familiars de la dona en cas de defunció d'aquesta. A Castella, si algun dels cònjuges mor després de consumir-se el matrimoni, les arres reverteixen a la família de la dona (17).

A Catalunya és reconegut en els capítols matrimonials el sistema de separació de béns, que es veu mitigat per l'existència del dot i de les arres o escriu. Els béns parafernals, és a dir, aquells que té la dona apartadament i que no pertanyen al dot, els podia administrar la dona, però no els podia augmentar per les seves limitacions per a contractar, etc. de què ja n'hem parlat, si no era amb el permís del marit. Quant als ganacials, Dou afirma que: "En muchas partes, por lo que se considera de industria en la muger para acrecentar el patrimonio del marido, se le da por ley la mitad de los bienes ganados, multiplicados ó mejorados en el tiempo del matrimonio", però "...por lo que toca al comercio mayor de cálculo, giro y correspondencia en diferentes provincias y reynos, muy poco parece que puede cooperar la muger; y la particion de estos bienes no dexa de ser embarazosa". Segons la Novíssima Recopilació, recollint disposicions que ja apareixen a les Lleis de Toro castellanes, els béns conferits pel rei no són objecte de partició, sinó que pertanyen a aquell a qui han esta conferits.

En cas de viudetat, la dona catalana té dret a aliment durant un any i a-usdefruit mentre no li siguin tornades el dot i les arres, excepte que hi hagi hereus amb preferència (18).

La falta més greu que pot cometre una dona casada a l'Edat Moderna és la d'adulteri. Mariló Vigil anomena un apartat del seu llibre *La obsesión de los hombres del Barroco con el adulterio*. Ja a mitjans del segle XIX, Joaquín Escriche afirma que la dona casada "debe fidelidad y obediencia a su marido: fidelidad por razón de la obligación que ha contraído, y por evitar el riesgo de introducir hijos estraños en la familia..." (19). Només es considera l'adulteri femení. Es desprén un sentit de propietat de la dona per part del marit i la necessitat d'assegurar la legitimitat paterna dels fills de cara a l'herència. El càstig per adulteri era molt dur. La Inquisició, malgrat considerar l'adulteri femení més greu que el masculí, procedí contra els adúlterers d'ambdós sexes. No així la llei civil. A Castella el marit podia matar la dona i al seu amant si actuava contra tots dos plegats. A l'Edat Mitjana les dones adúlteres catalanes eren castigades a ésser fuetejades i a vergonya pública.

Un exemple de jurisprudència específica: els processos judicials i el matrimoni. Les separacions matrimonials

En els processos judicials de l'Arxiu Diocesà de Barcelona que hem consultat, la majoria dels que afecten directament les dones estan relacionats amb el matrimoni. Podem dividir aquests tipus de processos en dos blocs: els de divorci o separació matrimonial i els impediments d'esposalles per demanda de compliment de compromís matrimonial anterior. Tot plegat, aquests tipus de processos es van incrementant al llarg de tot el segle, arribant a percentatges espectacularment alts a l'últim terç del segle XVIII. Mentre que a l'any 1715 trobem un 13% de processos d'aquest tipus, 4 sobre un total de 30 processos, el 1734 ja hi ha un 20%, 8 sobre 40,

17.- C. M. CREMADES i P. SANCHEZ: "Los bienes de las mujeres aportados al matrimonio. Estudio de la evolución de la dote en Edad Moderna", dins *VVAA. Ordenamiento jurídico...*, pp. 137-147.

18.- R. DOU: *Instituciones del derecho...*, vol. I, pp. 99 ss.

19.- J. ESCRICHE: *Diccionario razonado...*, pp. 625-627.

i el 1785 hi ha un 43%, 32 sobre 74. És a dir, hi ha un increment dels fracassos conjugals i pre-matrimonials durant el segle XVIII, que considerem com a reflex de l'evolució dels conflictes de gènere, i que es constata en el nombre de processos. Aquests conflictes són d'un caràcter diferent segons es tracti de divorcis o d'impediments.

Els tribunals eclesiàstics actuaren seguint les pautes emanades del Concili de Trento. Se li dona al matrimoni un caràcter sacramental, s'afirma la seva indisolubilitat i la necessitat de la intervenció de l'Església en la seva regulació. Tanmateix, es donen algunes causes per les quals és possible la separació matrimonial: per raó d'adulteri, tant femení com masculí, encara que com hem dit el femení es considera més greu. En aquest cas es determina que el dot passa a mans del marit. També per "fornicació espiritual"; per negació de la fe de Crist; per raó d'inducció al pecat; i, finalment, per raó de sevícies o crueltat excessiva (20).

La mecànica processal o fases del procés ha esta estudiada per Antonio Gil. El procés comença quan la part demandant presenta la *Suplicació* on s'expliquen les causes. Si l'entrada en tràmit és acceptada pel Vicari General es redacten les causes per capítols, declarant els testimonis presentats per la part demandant. La part demandada és citada i entra en la dinàmica del procés. Quan és la muller qui presenta la demanda, és *segrestada*, com una concessió prèvia que emana de la justícia eclesiàstica, que al mateix temps serveix per protegir la dona de possibles represàlies i per exercir un control sobre ella. També es realitza la partició de béns i s'exigeix el retorn dels béns aportats al matrimoni, com el dot, les arres, joies, vestits, etc. El demandant, per la seva part, refusa les declaracions contra ell, tot fent al·legacions i presentant testimonis al seu favor. L'últim pas i la culminació del procés seria la sentència (21).

És remarcable la quantitat de casos que trobem inacabats, és a dir, sense sentència. Durant tot el període estudiat el percentatge de processos sense sentència és molt alt, entorn del 60 al 65%. No sembla que hi hagi grans variacions al respecte al llarg del segle, si bé podria insinuar-se una molt lleugera tendència a augmentar conforme ens apropem al segle XIX. Aquest fet ens ha d'alertar sobre les dificultats que s'havien de superar durant totes les fases d'un procés fins arribar al final. Dites diferències comencen a l'hora de fer les Suplicacions. Aquestes només es presenten quan hi ha desavinències greus i d'entre elles només prosperaran una minoria. El fet que la major part de les professions de les parts en litigi siguin artesanals també ens ha fer cridar l'atenció sobre les diferents possibilitats d'acció en la ciutat i en les zones rurals.

20.- A. Gil dona aquestes causes de separació matrimonial basant-se en l'obra de Tomás Sánchez: *De Sancto matrimonii sacramento disputatorium* tomi tres; el llibre X es titula "De divortio" i fou publicat per primer cop a Gènova l'any 1592. Vegeu: A. GIL: *El matrimonio catalán...*, pp. 46-51.

21.- A. GIL: *El matrimonio catalán...*, pp. 73-80, també A. GIL i A. HERNANDEZ: "El fracàs conjugal durant la segona meitat del segle XVIII", dins *L'Avenç* n.67, Gener 1984, pp. 18-24.

Quadre. Demandas de separació matrimonial (22)

ANY	Nº	DEMANDES		
		ambdós cònjuges	marit	muller
1715	4			4
1716	3		1	2
1725	3		1	2
1734	2			2
1749	2			2
1750	9			9
1774	7			7
1775	15		6	9
1785	12		5	7
1797	15		4	11
1798	16		5	7
1799	9	1	1	7
TOTAL	97	1	23	73

Un dels problemes amb què topen les demandes és la llarga durada del procés i els costos als que han de fer front. No sempre hem pogut determinar la durada del processus, però quan ha estat possible el barem l'hem de situar entre sis mesos i un any com a mínim. En alguns casos, més complexos, ens hem trobat processos de sis i fins a vuit anys de duració. Això comporta uns gastos als que moltes vegades les dones demandants no poden respondre, perquè es veuen privades de recursos al deixar de conviure amb el seu marit. Per aquesta causa, moltes dones demanen ésser declarades pobres de solemnitat, per tal que els gastos recaiguin sobre el cònjuge. Tanmateix, en els processos estudiats, aquesta demanda és més freqüent a partir de mitjans segle que no pas abans. Les raons són difícils d'esbrinar, ja que la constatació dels gastos, per exemple, es fa en molts pocs casos i no posem suficients dades que ens permetin d'afirmar si les despeses van augmentar d'una manera significativa durant la segona meitat del segle XVIII.

A partir de l'observació del quadre podem verificar dues coses: l'increment percentualment important del nombre de processos de separació matrimonial a la segona meitat del segle i el fet que la majoria de les vegades la demanda és interposada per la dona. Les Suplicacions sol.licitades pel marit són pràcticament nul.les fins al 1775. Creiem que és molt significatiu el fet que la dona sigui majoritàriament demandant. La lectura dels casos també ens fa corroborar la idea de què tant l'existència dels processos com l'actuació de les dones a la vida quotidiana són prova d'una resistència d'aquestes, no espectacular, i presumiblement dins una voluntat d'integració, però continuada, cap a un món hostil amb elles. La lectura dels processos, que mostren la realitat de la vida quotidiana d'aquestes dones, reafirmen aquesta visió, així com la de l'existència d'una solidaritat femenina. Entre els testimonis presentats per elles descobrim sovint moltes altres dones: veïnes, parentes, i també les pròpies filles.

Com ja hem observat, al fer la Suplicació, el demandant ha de fer constar les causes per les quals sol.licita la separació. El tribunal les valorarà segons un criteri ja pre-fixat i conegut, per

22.- Les xifres que donem en aquest apartat han esta elaborades segons les dades extretes a partir dels processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB). Quant a les dades concretes del quadre, algunes d'elles han estat extretes de l'article d'A. Gil i A. Hernández, ja citat.

la qual cosa presentarà les causes de la manera que més li puguin afavorir. Obviament, no podem descartar altres raons més o menys encobertes, entre les que destaquem les econòmiques.

Les causes més mencionades per les mullers són els mals tractes i l'abandonament de la llar; aquest va generalment acompanyat pel no compliment de l'obligació de manutenció de la família per part del marit. Algunes vegades les descripcions de les causes, plenes de detalls, ratllen el sadisme. Per exemple, una dona l'any 1734 acusa al seu marit de "donarli en diferents ocasions colps ab lo puny en la cara y altres parts deixantli senyals de graves contusions y excoriacions arrancant contra ella la espasa y alguna vegada prenent una pistola contra ella...". Quan són els marits els demandants, la principal causa al·legada és l'adulteri, falta que, com hem vist anteriorment, es considerava molt greu en el cas de les dones (23).

La majoria del casos amb sentència es resolen en contra de la muller, obligant-la a tornar a cohabitar amb el marit. Una dona separada i que pogués gaudir d'una certa independència era una possibilitat gairebé inviable en aquesta societat. Només en casos extrems o considerats immorals es dona la separació o la nul·litat. Els casos de bigàmia en són un exemple, i també les relacions carnals considerades il·legítimes (24).

Uns altres plets relacionats amb el matrimoni són els iniciats per incompliment de promesa d'esposalles, sovint acompanyats d'impediment judicial perquè la part contrària no pugui contreure un altre matrimoni. Aquest tema es merixeria més atenció de la que aquí li dedicarem. Només constatarem el sorprenent augment d'aquesta mena de plets a la segona meitat del segle XVIII, i també el fet que, si fins aleshores era la dona la que demanava el compliment de la promesa d'esposalles per part de l'home, en aquest moment les demandes fetes per homes s'incrementen considerablement, tant en xifres absolutes com relatives. Un estudi més aprofundit i específic del que pretenem aquí ens permetria segurament revelar raons d'aquesta evolució.

La pràctica jurídica no es mostra, en general, favorable a les dones, però sí revela una disfunció entre la ideologia plasmada en l'obra dels juristes i la praxis. També revela la presència d'una solidaritat femenina que es concreta en l'elaboració d'uns mecanismes de defensa i de resistència. Una resistència callada, però constant, que farà que la vida quotidiana sigui per elles més relaxada que allò que emana de les reglamentacions jurídiques. Recordem que la llei no arriba a tots els racons i totes les situacions de la vida quotidiana. Llavors només queden els consells de moralistes i juristes: "La legislación no debe descender a cosas tan menudas ran particulares, y tan propias del gobierno interior de cada familia: mas no debe perder de vista estos objetos para el fin de difundir luces a la nacion en estos puntos importantes, en que hay muchas preocupaciones, valiéndose de libros, y de hombres doctos y prudentes, ó sociedades económicas y médicas, que desengañen y desimpresionen á las gentes, haciendo ver las utilidades y ventajas de lo que conviene" (25).

23.- ADB.Processos. 1734. Quirant. Hi ha casos com el presentat per Francisco Font l'any 1785, que es basa per declarar adúltera a la seva muller en el fet que ell s'ha contagiad d'una enfermetat venèrea. ADB. Processos. 1785. Font.

24.- Es el cas de Teresa Cassany, casada de feia sis mesos quan presentà demanda contra el seu marit Gabriel Valls, former i tinent d'un regiment de miquelets. Al·lega l'existència de relacions carnals amb la germana d'ella sis mesos abans del casament. La consumació de l'acte sexual queda ben clara: "...a la qual conegué carnalment ab penetració i emissió de semen dins lo vas natural de la dita Magdalena". El judici durarà sis anys. ADB.Processos. 1715. Cassany.

25.- R. DOU: Instituciones del derecho..., vol. I, pp. 99 ss.